

برنامه درسی آموزش کارآفرینی

مبتنی بر شایستگی

راهنمای عمل در علوم اجتماعی و رفتاری

تألیف

دکتر احمد ملکی پور

دکتر رضوان حکیم زاده

دانشیار دانشگاه تهران

دکتر مرضیه دهقانی

استادیار دانشگاه تهران

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست مطالب

مقدمه	ز
فصل اول: پیدایش کارآفرینی	۱
۱-۱ کارآفرینی و تاریخچه	۱
۱-۱-۱ عصر کلاسیک از مفهوم کارآفرینی	۳
۲-۱-۱ عصر ابتدایی نئوکلاسیک از مفهوم کارآفرینی	۴
۳-۱-۱ عصر بلوغ نئوکلاسیک از مفهوم کارآفرینی	۵
۴-۱-۱ عصر مدرن نئوکلاسیک از مفهوم کارآفرینی	۸
۲-۱ تعاریف کارآفرینی	۹
۳-۱ مفهوم‌شناسی اکوسیستم کارآفرینانه	۱۰
۴-۱ مدل‌های اکوسیستم کارآفرینانه	۱۲
۱-۴-۱ مدل اکوسیستم کارآفرینانه آیزنبرگ	۱۲
سیاست دولتی	۱۳
۲-۴-۱ مدل اکوسیستم کارآفرینانه فونکی	۱۴
۳-۴-۱ مدل GEI از اکوسیستم کارآفرینی	۱۵
شاخص اول: تمایل کارآفرینانه	۱۶
شاخص دوم: توانایی کارآفرینانه	۱۶
شاخص سوم: اشتیاق کارآفرینانه	۱۷
۵-۱ جمع‌بندی	۱۷
فصل دوم: دانشگاه کارآفرین	۱۹
۱-۲ دانشگاه کارآفرین و تاریخچه	۱۹
۱-۱-۲ دانشگاه میشیگان	۲۱
۲-۱-۲ دانشگاه اقتصاد هاروارد	۲۲
۳-۱-۲ دانشگاه تگزاس در آستین	۲۲

ث □ برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی

۲-۲	مفهوم‌شناسی و ویژگی‌های دانشگاه کارآفرین.....	۲۴
۳-۲	چگونگی ایجاد دانشگاه کارآفرین.....	۲۸
۱	رهبری و اداره.....	۳۱
۲	انگیزه‌ها، افراد و ظرفیت سازمانی.....	۳۲
۳	توسعه کارآفرینی در تدریس و یادگیری.....	۳۲
۴	مسیرهای ورود کارآفرینان.....	۳۳
۵	ارتباط خارجی/صنعتی دانشگاه برای تبادل دانش.....	۳۳
۶	دانشگاه کارآفرین به‌عنوان یک مؤسسه بین‌المللی.....	۳۳
۷	اندازه‌گیری تأثیر دانشگاه کارآفرین.....	۳۴
۴-۲	معضلات دانشگاه کارآفرین.....	۳۴
	موانع آموزشی و پژوهشی.....	۳۴
	موانع فرهنگی و اجتماعی.....	۳۴
	موانع اقتصادی و مالی.....	۳۵
	موانع سازمانی و مدیریتی.....	۳۵
	نبود ارتباط بین آموزش عالی و بخش‌های مختلف جامعه.....	۳۵
	گسترش نیافتن فناوری اطلاعات و ارتباطات.....	۳۵
	رویکرد کارآفرینانه به‌عنوان یک تهدید.....	۳۵
۵-۲	حرکت مؤسسات آموزش عالی به‌سوی دانشگاه کارآفرین.....	۳۶
۶-۲	جمع‌بندی.....	۳۸

فصل سوم: سیر تطور آموزش کارآفرینی در برنامه درسی.....

۱-۳	نمایی از آموزش کارآفرینی در برنامه درسی ایران و جهان.....	۴۱
۲-۳	آموزش کارآفرینی.....	۴۳
۳-۳	رویکردهای آموزشی کارآفرینی در برنامه درسی دانشگاه‌های جهان.....	۴۶
۱-۳-۳	برنامه‌های خانه کارآفرینی در دانشگاه گرونبل فرانسه.....	۴۷
۲-۳-۳	کارآفرینی پویا و آکادمیک لئون کوزمینسکی (لهستان).....	۴۸
	روش‌شناسی مرتبط با دوره.....	۴۹
۳-۳-۳	آزمایشگاه نوآوری دانشگاه یوهانس کپلر لینز اتریش.....	۴۹
۴-۳-۳	دانشگاه کارآفرینی دانشگاه فنی مونیخ آلمان.....	۵۰

فهرست □ ج

۵۲.....	۵-۳-۳ پروژه شرکت کارآفرینی تمرینی دانشگاه علوم کاربردی تورکو فنلاند.....
۵۳.....	۶-۳-۳ برنامه‌های کارآفرینی در صنایع خلاق دانشگاه استر، مرکز کارآفرینی هانتر انگلستان.....
۵۳.....	۷-۳-۳ برنامه‌های کارآفرینی اجتماعی و دانشکده فناوری دوبلین ایرلند.....
۵۴.....	۸-۳-۳ برنامه‌های کارآفرینی دانشکده کارآفرینی دانشگاه علوم و تکنولوژی نروژ.....
۵۵.....	۹-۳-۳ برنامه‌های کارآفرینی مرکز نوآوری کاربردی دانشگاه مادرید در اسپانیا.....
۵۶.....	۱۰-۳-۳ برنامه‌های کارآفرینی و نوآوری دانشگاه پورتو (پرتغال).....
۵۷.....	مدیریت نوآوری.....
۵۸.....	بازاریابی.....
۵۸.....	مطالعات بازار.....
۵۸.....	مدیریت.....
۵۸.....	توالی توسعه، ساخت و پیاده‌سازی کسب‌وکار.....
۵۸.....	۱۱-۳-۳ چارچوب راهنمای آموزش کارآفرینی در آموزش عالی انگلستان.....
۵۹.....	ویژگی‌ها.....
۵۹.....	مهارت‌ها.....
۶۰.....	اثربخشی کارآفرینی.....
۶۰.....	روش‌های موضوعی.....
۶۱.....	خلاقیت و نوآوری.....
۶۱.....	شناخت، ایجاد و ارزیابی فرصت‌ها.....
۶۲.....	پشتیبانی از تصمیم‌گیری از طریق تحلیل و قضاوت انتقادی.....
۶۲.....	اجرای ایده‌ها از طریق رهبری و مدیریت.....
۶۲.....	بازتاب و عمل.....
۶۳.....	مهارت‌های بین‌فردی.....
۶۳.....	ارتباط و مهارت‌های راهبردی.....
۶۴.....	بسترسازی و ارائه: آموزش، یادگیری و ارزیابی.....
۶۴.....	آموزش، یادگیری و ارزیابی.....
۶۴.....	اصول عمومی.....
۶۵.....	زمینه‌های خارجی.....
۶۵.....	رشد فردی.....
۶۶.....	رشد اثربخشی کارآفرینی.....

ح □ برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی

- ۴-۳ مقایسه برنامه درسی آموزش کارآفرینی دانشگاه‌های پیشرو با ایران..... ۶۶
- ۵-۳ جمع‌بندی..... ۶۸

فصل چهارم: رویکرد تلفیقی در برنامه درسی شایستگی محور..... ۶۹

- ۱-۴ انواع الگوهای برنامه درسی..... ۶۹
- ۱-۱-۴ الگوی برنامه درسی موضوعی و رشته‌های علمی..... ۶۹
- ۲-۱-۴ الگوی برنامه درسی نقش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی..... ۶۹
- ۳-۱-۴ الگوی برنامه درسی فعالیت‌های مبتنی بر نیازها و علائق فرد..... ۷۰
- ۴-۱-۴ الگوی شایستگی محور در برنامه درسی..... ۷۰
- ۲-۴ مفهوم‌شناسی شایستگی در برنامه درسی..... ۷۱
- ۳-۴ مزایا و کاربرد الگوی مبتنی بر شایستگی در برنامه درسی..... ۷۲
- ۴-۴ گام‌های طراحی برنامه درسی شایستگی محور..... ۷۳
- ۵-۴ رویکرد تلفیقی در برنامه درسی آموزش شایستگی‌های کارآفرینی..... ۷۴
- ۱-۵-۴ ضرورت و اهمیت تلفیق..... ۷۷
- ۲-۵-۴ طراحی برنامه درسی تلفیقی..... ۸۰
- ۳-۵-۴ روش‌های تلفیق برنامه درسی..... ۸۲
- روش موازی‌سازی..... ۸۲
- روش چندرشته‌ای..... ۸۳
- شیوه بین‌رشته‌ای..... ۸۴
- روش فرارشته‌ای..... ۸۵
- ۶-۴ جمع‌بندی..... ۸۵

فصل پنجم: مبانی و نظریه‌های برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی..... ۸۷

- ۱-۵ مبانی برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی..... ۸۷
- ۱-۱-۵ مبانی فلسفه برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی..... ۸۷
- ۲-۱-۵ مبانی روان‌شناسی در برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی..... ۸۸
- ۳-۱-۵ مبانی جامعه‌شناختی برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی..... ۸۹
- ۲-۵ ایدئولوژی‌های برنامه درسی و آموزش کارآفرینی مبتنی بر رویکرد شایستگی..... ۹۰
- ۱-۲-۵ ایدئولوژی دانش‌پژوهان علمی..... ۹۱

فهرست □ خ

۹۱.....	۲-۲-۵	ایدئولوژی کارایی اجتماعی.....
۹۱.....	۳-۲-۵	ایدئولوژی یادگیرنده محور.....
۹۲.....	۴-۲-۵	ایدئولوژی بازسازی اجتماعی.....
۹۹.....	۳-۵	نظریه سازگار با برنامه درسی در آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی.....
۱۰۱.....	۴-۵	جمع بندی.....

فصل ششم: طراحی برنامه درسی در آموزش کارآفرینی..... ۱۰۳

۱۰۳.....	۱-۶	طراحی برنامه درسی و عناصر آن.....
۱۰۴.....	۱-۱-۶	هدف آموزش کارآفرینی.....
۱۰۵.....	۲-۱-۶	محتوای آموزش کارآفرینی.....
۱۰۶.....	۳-۱-۶	روش تدریس آموزش کارآفرینی.....
۱۱۵.....	۴-۱-۶	ارزشیابی در آموزش کارآفرینی.....
۱۱۶.....	۲-۶	مدل های آموزش کارآفرینی.....
۱۱۶.....	۱-۲-۶	مدل آموزش کارآفرینی هییتی و اگرمن.....
۱۱۷.....	۲-۲-۶	مدل آموزش هینس.....
۱۱۷.....	۳-۲-۶	مدل آموزش عملکرد کارآفرینانه.....
۱۱۸.....		عملکرد کارآفرینانه E/P.....
۱۱۸.....		انگیزه (M).....
۱۱۸.....		مهارت های کارآفرینی.....
۱۱۸.....		مهارت های کسب و کار.....
۱۱۹.....		مدل آموزش کارآفرینی E/E.....
۱۲۰.....		موضوع های موفقیت کارآفرینانه.....
۱۲۱.....		طرح کسب و کار.....
۱۲۱.....		رویکردهای یادگیری.....
۱۲۲.....	۴-۲-۶	مدل آموزش کارآفرینی دومینگینهوس و همکاران.....
۱۲۳.....	۵-۲-۶	مدل آموزش کارآفرینی کمیسیون اروپا.....
۱۲۴.....	۶-۲-۶	مدل آموزش و ارزیابی کارآفرینی فیولی و همکاران.....
۱۲۶.....	۷-۲-۶	مدل آموزش کارآفرینی ماسلیبا.....
۱۲۷.....	۳-۶	جمع بندی.....

فصل هفتم: مدل های شایستگی و طراحی برنامه درسی شایستگی محور ۱۲۹

- ۱-۷ مفهوم شناسی شایستگی ۱۲۹
- ۲-۷ رویکرد مبتنی بر شایستگی در کارآفرینی ۱۳۰
- ۱-۲-۷ مدل شایستگی های کارآفرینی چوی ۱۳۱
- ۲-۲-۷ مدل کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل از شایستگی های کارآفرینانه ۱۳۳
- ۳-۲-۷ مدل شایستگی های کارآفرینانه کمیسیون اروپا ۱۳۳
- ۴-۲-۷ مدل شایستگی های کارآفرینانه نسیف و همکاران ۱۳۴
- ۵-۲-۷ مدل شایستگی های کارآفرینی کنسرسیوم آموزش کارآفرینی ۱۳۶
- ۶-۲-۷ مدل عمومی شایستگی کارآفرینی بارترام ۱۳۷
- ۷-۲-۷ مدل چندبعدی شایستگی های کارآفرینی وینترتون ۱۳۸
- ۸-۲-۷ مدل شایستگی های کارآفرینی درایسن ۱۳۹
- انگیزه ۱۳۹
- خصوصیات ۱۳۹
- قابلیت ها ۱۳۹
- دانش ۱۳۹
- ۹-۲-۷ مدل شایستگی های کارآفرینی مان و همکاران ۱۴۰
- ۱۰-۲-۷ مدل شایستگی کارآفرینی کیندت و بارت ۱۴۱
- ۱۱-۲-۷ مدل جامع شایستگی های آموزش کارآفرینی ۱۴۲
- ۳-۷ چرایی رویکرد برنامه درسی شایستگی محور در آموزش کارآفرینی ۱۴۴
- ۴-۷ جمع بندی ۱۴۶

فصل هشتم: بسته پیشنهادی برنامه درسی آموزش شایستگی های کارآفرینانه در ۱۴۹

- ۱-۸ تعاریف اصطلاحات ۱۴۹
- ۲-۸ مقدمه ۱۵۰
- ۳-۸ گزارش تفصیلی مراحل اجرای پژوهش ۱۵۱
- مرحله اول: استخراج شایستگی های دانش آموختگان کارآفرین در حیطه علوم اجتماعی و رفتاری ۱۵۱
- الف- بخش پیشینه و بررسی مبانی نظری ۱۵۱
- ب- بخش مطالعه تطبیقی ۱۵۲
- ج- مصاحبه با دانش آموختگان کارآفرین ۱۵۲

فهرست □ ذ

۱۵۲.....	د- اعتباریابی شایستگی‌های کارآفرینانه.....
۱۵۲.....	مرحله دوم: تهیه سازه تحلیل محتوا.....
۱۵۳.....	مرحله سوم: میزان شایستگی محوری در چارچوب برنامه درسی مصوب وزارت علوم در
۱۵۳.....	الف- تحلیل محتوای سرفصل‌ها.....
۱۵۳.....	مرحله چهارم: طراحی چارچوب برنامه درسی آموزش کارآفرینی، باتوجه به ...
۱۵۳.....	مرحله پنجم: اعتبارسنجی طراحی چارچوب برنامه درسی آموزش کارآفرینی، باتوجه به
۱۵۵.....	۴-۸ راهنمای استفاده از بسته آموزشی.....
۱۵۶.....	بخش اول: برنامه درسی آموزش شایستگی‌های کارآفرینانه در قلمرو رشته‌های کارشناسی
۱۹۹.....	بخش دوم: شایستگی‌های کارآفرینانه مورد نظر، باتوجه به رشته‌های کارشناسی در قلمرو

منابع..... ۲۱۱

واژه‌نامه..... ۲۲۷

مقدمه

از آغاز هزاره سوم، مؤسسات آموزش عالی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سازمان‌های دخیل در امر تربیت و پرورش نیروی انسانی متخصص، نقش بسزایی در پیشرفت و شکوفایی جامعه دارند. این سازمان‌ها از زمان تأسیس، با توجه به تأثیرپذیری از تحولات محیطی و فرهنگ غالب آن دوران، برای بقا و سازگاری خود ناگزیر به تغییر رسالت و کارکردشان شده‌اند. در جریان این تغییرات، ظهور دانشگاه‌های کارآفرین نقش مهمی در ایجاد روحیه کارآفرینی افراد و به‌دنبال آن، به‌کارگیری آنها در موفقیت و پیشرفت جوامع کنونی داشته است. هدف این دانشگاه‌ها تقویت فعالیت‌های کارآفرینانه فراگیران به‌منظور مشارکت در توسعه اقتصادی است. این دانشگاه‌ها سبب بسترسازی دیدگاهی برای پذیرش افراد و سوق دادن آنها به‌سوی این نوع تفکر شده‌اند که افراد خود را در توسعه و مشارکت کشور خود سهیم بدانند. از آنجایی که دانشگاه‌ها تقویت و بهبود همه شایستگی‌های دانشجویان از تولید و اشاعه دانش تخصصی تا ایجاد مهارت‌های پایه‌ای برای زندگی اجتماعی را در نظر دارند، دانشجویان می‌توانند، به‌عنوان نیروی عظیم سرمایه انسانی، در پیشرفت همه‌جانبه کشور مؤثر باشند. در این بین، فرایندی که نقش بی‌بدیلی در شکل‌گیری دانشگاه کارآفرین و کسب این شایستگی‌ها برای دانشجویان دارد، مبحث برنامه درسی آموزش کارآفرینی به دانشجویان است. بدیهی است استفاده از برنامه درسی مشترک کارآفرینی برای همه رشته‌های دانشگاهی، با توجه به متفاوت بودن ماهیت رشته‌ها، منطقی به‌نظر نمی‌رسد. متأسفانه، در نظام آموزش عالی ما، این تفکر که آموزش کارآفرینی مختص رشته‌های کاربردی و فنی است، تا حدود زیادی، در ذهن دانشجویان و سیاست‌گذاران آموزش عالی رخنه کرده است. از این رو، اعتقاد زیادی به ترویج روحیه کارآفرینی در بین دانشجویان رشته‌های علوم انسانی و زیرمجموعه‌های آن همچون علوم اجتماعی و رفتاری دیده نمی‌شود. در صورتی که افراد کارآفرین زیادی در جهان و حتی در داخل کشور هستند که با تاسی از رشته‌های علوم انسانی کارآفرین شده‌اند. با توجه به این موضوع، این نگاه ممکن است در ذهن هر صاحب‌نظری شکل بگیرد که ما چگونه می‌توانیم روحیه کارآفرینی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی و زیرمجموعه‌های آن همچون علوم اجتماعی و رفتاری را بالا ببریم. بدیهی است دستیابی به این موفقیت در گرو دو امر است: اول اینکه، سیاست‌گذاران و متولیان طراحی برنامه درسی، با توجه به ماهیت متفاوت رشته‌ها، برنامه درسی آموزش کارآفرینی را طراحی کنند و دوم اینکه، چارچوب برنامه درسی (هدف، محتوا، روش‌ها و فنون تدریس و ارزشیابی) آموزش کارآفرینی در نظام آموزش عالی براساس رویکرد شایستگی‌محور طراحی شود نه نگاه متخصصان آموزش کارآفرینی. در سال‌های اخیر، از رویکرد مبتنی بر شایستگی در برنامه درسی

س □ برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی

استفاده شده است. این رویکرد یکی از روش‌های مطلوب طراحی برنامه درسی برای ایجاد فرصت‌های مناسب در کسب دانش‌ها، مهارت‌ها، توانایی‌ها، نگرش‌ها، باورها و ارزش‌ها در قالب شایستگی‌ها برای دانشجویان دانشگاه‌های موفق جهان در عرصه آموزش کارآفرینی است. باتوجه به مباحث ارائه‌شده در این کتاب، نویسندگان معتقدند آموزش شایستگی‌های کارآفرینانه به رشته‌های فنی و کاربردی منتهی نمی‌شود، بلکه دانش‌آموختگان رشته‌های علوم انسانی و به‌ویژه دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی رفتاری نیز با آموزش درست می‌توانند رفتارها و ویژگی‌های افراد کارآفرین را فراگیرند تا در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی موفق باشند. ازاین‌رو، تلاش شده است در آخر کار، باتوجه به مطالب و مباحث گفته‌شده، برنامه درسی آموزش کارآفرینی بر مبنای رویکرد شایستگی‌محور در قلمرو رشته‌های علوم اجتماعی و رفتاری که ماهیت مشترک دارند ارائه شود. به این امید که این بسته آموزشی راهنمای عمل سیاست‌گذاران و متصدیان طراحی برنامه درسی آموزش کارآفرینی در آموزش عالی در نظر گرفته شود.

براین‌اساس، کتاب حاضر در هشت فصل تدوین شده است که در ادامه معرفی می‌شود:

فصل اول: «پیدایش کارآفرینی»: در این فصل، به چگونگی پیدایش مفهوم اولیه کارآفرینی در برهه‌های زمانی متفاوت و شکل‌گیری مدل‌های اکوسیستم‌های کارآفرینانه، تاریخچه و ظهور دانشگاه‌های کارآفرین و در آخر به جمع‌بندی پرداخته می‌شود.

فصل دوم: «دانشگاه کارآفرین»: در این فصل، به تاریخچه، مفهوم‌شناسی و ویژگی‌های دانشگاه کارآفرین، راهکارها، معضلات دانشگاه کارآفرین و حرکت مؤسسات آموزش عالی به‌سوی دانشگاه کارآفرین و جمع‌بندی پرداخته می‌شود.

فصل سوم: «سیر تطور آموزش کارآفرینی در برنامه درسی»: در این فصل، ترسیم‌نمایی از آموزش کارآفرینی در ایران و جهان، مفهوم‌شناسی آموزش کارآفرینی، رویکردهای آموزش کارآفرینی در برنامه درسی دانشگاه‌های جهان، مقایسه برنامه درسی آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌های پیشرو با ایران و جمع‌بندی مطالب ارائه می‌شود.

فصل چهارم: «رویکرد تلفیقی در برنامه درسی شایستگی‌محور»: در این فصل، انواع الگوهای برنامه درسی، مفهوم رویکرد شایستگی در برنامه درسی، مزایا، الگوها و گام‌ها طراحی رویکرد برنامه درسی شایستگی‌محور، رویکرد تلفیقی در برنامه درسی آموزش شایستگی‌های کارآفرینی و جمع‌بندی ارائه می‌شود.

فصل پنجم: «مبانی و نظریه‌های برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی»: در این فصل، به مبانی برنامه درسی آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی، ایدئولوژی‌های برنامه درسی و

مقدمه □ ش

آموزش کارآفرینی مبتنی بر رویکرد شایستگی، نظریه سازگار با برنامه درسی در آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی و جمع‌بندی پرداخته می‌شود.

فصل ششم: «فرایند برنامه‌ریزی درسی در آموزش کارآفرینی مبتنی بر شایستگی»: در این فصل، عناصر طراحی برنامه درسی، هدف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی در برنامه درسی، مدل‌های آموزش کارآفرینی و جمع‌بندی ارائه می‌شود.

فصل هفتم: «مدل‌های شایستگی و طراحی برنامه درسی شایستگی‌محور»: در این فصل، مفهوم‌شناسی شایستگی، رویکرد مبتنی بر شایستگی در کارآفرینی، گونه‌های متفاوت مدل‌های شایستگی کارآفرینانه، چرایی رویکرد برنامه درسی شایستگی‌محور در آموزش کارآفرینی و جمع‌بندی ارائه می‌شود.

فصل هشتم: «بسته پیشنهادی برنامه درسی آموزش شایستگی‌های کارآفرینانه»: براساس یک طرح پژوهشی نظام‌مند، یک بسته پیشنهادی برنامه درسی آموزش شایستگی‌های کارآفرینانه به‌عنوان راهنمای عمل در رشته‌های کارشناسی در حیطه علوم اجتماعی و رفتاری در دانشگاه تهران تهیه و ارائه شده است.